

ЩОБ СЕРЦЕ РАДІЛО, ЩОБ ПАМ'ЯТЬ ЖИЛА

Борис Ткаченко

Таку мету ставить перед собою кожна порядна людина. Не є винятком і вишивальниця та дослідниця народного мистецтва Євгенія Стефанівна Шудря. У цьому вона ніби перегукується з роздумами нашого філософа Григорія Сковороди. Він запитував: «Для чого мы делаем материи, вышиваем их разными нитками и взору приятными цветами украшаем?». І зараз же відповідав: «Для радости сердца».

Уперше серце Євгенії Стефанівни сповнилося радістю ще в роки навчання, коли побачила дивовижні вишивки старшокласників, а вдруге — коли доля звела її з відомою вишивальницею в Ужгороді. Так, у хатині під Замковою горою подарована господинею радість серця нестримним вогнем запалила душу й розтривожила свідомість: «Я теж так зумію, негоже бути тільки споживачем краси — її треба творити».

І Євгенія Стефанівна взялася за вишивання. Вивчала різноманітні техніки, переймала досвід відомих майстринь, вишукувала старовинні альбоми вишивок... А маючи художнє бачення, створювала й власні композиції.

Вершиною художньої майстерності Євгенії Стефанівни стали два килими — «Царський» і «Квіти Землі». Це у вишиванні. Друге крило творчості мисткині — копітка дослідницька робота. Вивчаючи досвід визначних умільців, вона відкрила цілу низку славних, але, на жаль, призабутих імен.

Десятки й десятки імен, їхні біографії та здобутки у творчості Євгенія Стефанівна опублікувала в двох книжках-зошитах під назвою «Подвижниці народного мистецтва» (2003, 2005). У 2008 році шанувальників історії порадувала ще одна праця — «Дослідники народного мистецтва». У ній — біографії і творчі доробки 26-ти науковців у царині мистецтвознавства. А які імена! Хведір Вовк, Микола Сумцов, Григорій Павлуцький, Микола Біляшівський, Стефан Таранушенко, Яків Риженко, Іван Гончар...

І ось нещодавно ми одержали ще один дарунок від Євгенії Шудри — працю «Оранта нашої

світлиці» — ґрунтовне дослідження творчості народних майстрів і досягнень цілої плеяди мистецтвознавців. Читачам буде приємно знайти тут відомості про випускницю Харківського інституту шляхетних панянок Наталію Шабельську (1841—1904), доля якої пов'язана із с. Чупахівка Охтирського р-ну Сумської обл. Її обурювало те, що народне мистецтво в державі зовсім незахищене. Спекулянти за шмат ситцю вимінювали в селян старовинний одяг і відправляли його за кордон, а жмикрути випалювали із золототканих тканин золото, чим знищували шедеври народного мистецтва. Тож вона вирішила рятувати мистецьке надбання. Про значимість колекції Н. Шабельської свідчить те, що після її смерті частину зібрання (1078 зразків) було передано до музею Олександра III, а ще частину (понад 2,5 тис.) за 40 тис. крб викупив імператор Микола II для поповнення музейних фондів. Решта предметів потрапила у Францію та США. «Французька дешиця» завдяки емігрантам-патріотам у 1991 році повернулася на батьківщину, а «американська» розпорошилася по світах. Також Н. Шабельська заснувала майстерню, у якій працювало 14 вишивальниць. Вони відтворювали на полотні зразки давніх вишивок та створювали власні, шиті сріблом і золотом шедеври.

Із Сумщиною (Глухів, Конотоп, Кролевець) пов'язане ім'я збирачки й дослідниці народного мистецтва Пелагеї Яківни Бартош (за чоловіком — Литвинова). Походила вона з роду козацької старшини на Чернігівщині. Її дід, Федір Туманський, був видавцем популярних у XVIII ст. журналів, членом-кореспондентом Російської академії наук. За його участю в Глухові заснували першу на Лівобережжі книгарню. Другий дід П. Бартош Василь свого часу був генеральним суддею Малоросійської колегії і помічником правителя Новгород-Сіверського намісництва. Пелагея Бартош досліджувала етнографію Конотопщини, Глухівщини, Кролевецьчини, Новгород-Сіверщини. Останні роки проживала в с. Землянка на Глухівщині, де і знайшла свій спочинок. Вона

листувалася з Хведором Вовком — корифеєм історичної науки. Її листи до нього розкривають не тільки глибину душі патріотки, але й тривогу за зібрану нею «етнографію». І ця тривога не була безпідставною: більшість її напрацювань «десь поділися», а саме ім'я дослідниці було занесене до переліку «буржуазних націоналістів».

У праці «Оранта нашої світлиці» Євгенія Шудря також подала історію розвитку візерунків на рушниках Кралеvecчини, висвітлила діяльність фотохудожника Георгія Крескентійовича Лукомського (1884–1952), який опублікував дослідження «Михайловка, усадьба графа А. В. Капниста, Харьковской губернии, Лебединского уезда».

Прославилася своїми вишивками й Олена Прахова — випускниця київської гімназії на Печерську, донька відомого мистецтвознавця Адріана Прахова, під орудою якого в Києві було розписано Володимирський собор і Кирилівську церкву. Вишивала майстриня переважно за зразками полотен художників М. Врубеля, М. Нестерова, В. Васнецова та В. Котарбінського. Вишита нею «Плащаниця» для Володимирського собору була взірцем художньої творчості. Майстриня шовком передала всю повноту колірної гами полотна, спеціально для цього написаного художником В. Васнецовим.

Є. Шудря віднайшла у фондах Інституту рукописів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського листування княгині Яшвіль з мистецтвознавцем Миколою Біляшівським. Це стало початком дослідження творчості ще однієї подвижниці нанив мистецтва. Наталія Григорівна Яшвіль — донька наказного отамана Чорноморського козачого війська, яка, овдовівши, поселилася на власному хуторі Сунки (Княгинине) біля м. Сміли. Маючи мистецьку освіту, вона заснувала в Сунках майстерню художніх виробів. Роботи сільських вишивальниць були відзначені нагородами на виставках не тільки в Києві та Москві, але й у Парижі. І хоча сама майстерня і хутір Сунки радянською владою були понижені, Є. Шудря зуміла відшукати в архівах не лише загальні відомості про мистецьку артіль, але й імена найкращих вишивальниць

та згадки про їхні нагороди. Під час революційних подій усі народознавчі напрацювання Наталії Григорівни загинули, а її сина розстріляли більшовики. Останній притулок вона знайшла на Ольшанському цвинтарі у Празі.

Розповідаючи про кожного з дослідників мистецтва, авторка ознайомлює читачів із його оточенням, і перед нами постає огром призабутих імен, які віддали життя задля духовного розвитку України. А втім, не призабутих, а притінених владою, підданих ідеологічній анафемі, розтерзаних, зарахованих до «буржуазних націоналістів» та «ворогів народу». Серед них і дослідник архітектури Слобожанщини Стефан Андрійович Таранушенко, і авторка п'яти збірників українських вишивок Олена Пчілка, і репресована дослідниця Чернігівщини Євгенія Спаська, і соратниця Стефана Таранушенка Ксенія Берладіна...

А скільки в книзі цікавих історій! Описані старання мистецтвознавця Євгенії Прибильської в становленні народної художниці Ганни Собачко-Шостак. Читач дізнається про виявлення в Москві 137-ми «селянських малюнків» з колекції Є. Прибильської. Тепер вони зберігаються в Музеї українського народного декоративного мистецтва в Києві. Розвідка містить інформацію і про тернистий шлях лебединої пісні Ганни Собачко-Шостак — її малюнків «Квіти України».

Праця Євгенії Шудрі «Оранта нашої світлиці» є цінним посібником не тільки для дослідників народного мистецтва, але й для всіх шанувальників нашої історії, адже вона насичена подіями, фактами, повагою до творців мистецтва та їхніх покровителів. Звертаємо увагу читача на неабияке старання авторки у висвітленні довідкового матеріалу. Вона подала повний реєстр праць згаданих діячів української культури і список джерел, що містять відомості про них.

Два крила є у творчості Євгенії Шудрі — диво-вишивки і відродження нашої пам'яті про подвижників народного мистецтва. Два крила і обидва дужі. Тож побажаймо їй нових творчих злетів!